

творчість вступає нині законно до скарбниці загальноукраїнської національної літератури.

Твори українських поетів празької школи – також важлива складова тривалих чесько-українських літературних зв'язків. У ній часто і з любов'ю знаходить своє відображення барокова Прага, гуситська історія, чеський ландшафт, Морави, минуле й сьогодні цієї землі, що надала українцям притулок і стала для них другою батьківщиною. Більшість поетів із цієї групи, на жаль, до наших днів, коли Україна, врешті-решт, добилась самостійності, не дожила. Однак боролись за неї й відстоювали цю незалежність усі вони.

Авторизований переклад із чеської Івана Пасемка
Отримано 22 листопада 2011 р. м. Братислава, Словаччина

Микола Жулинський

УДК 821.161.2(437.10).09

ВЕЛИЧ ТРУДІВ І ДНІВ МАЙСТРА

Ювілейна стаття присвячена творчій долі та визначному науковому доробку званого вченого – літературознавця-україніста, славіста, критика, бібліографа, іноземного академіка НАН України Миколи Неврлого.

Ключові слова: українська література, україністика, Розстріляне Відродження, празька поетична школа.

Mykola Zhulynsky. The greatness of the works and days of the Master

This anniversary paper deals with creative biography and important scientific heritage of a well-known specialist in Ukrainian literature, Slavist, literary critic, bibliographer and a foreign academician of the National Academy of Sciences of Ukraine Mykola Nevrlly.

Key words: Ukrainian literature, Ukrainian studies, "Shoot Renaissance", the Prague school of Ukrainian poets.

“Це – європейський інтелігент у найкращому розумінні цього слова”. Так визначав Микола Хвильовий класичний тип творчої людини, яка для мене постає в образі славетного європейського вченого-літературознавця Миколи Неврлого (Мікулаша Неврлі).

Україні пощастило. В особі цієї невтомної й натхненної творчої особистості, яку, знову ж за словами Миколи Хвильового, “ми мислимо в перманентній інтелектуальності, вольовій і т. д. динаміці”, українська наука, культура й література має надзвичайно плодотворого популяризатора у Словаччині, Чехії, та й в усьому слов'янському світі. І ці величні труди М. Неврлого – українського, чеського, словацького вченого-славіста – тривають майже сім десятиліть.

Любов до України, до української мови й культури прищеплена Миколі Ярославовичу ще змалечку, у родинному середовищі, де батько – чеський емігрант, а мати-галичанка формували в ньому українське світобачення. Батько-педагог вивчав українську (“руську”) мову спочатку в Чернівцях у німецькій гімназії, згодом завдяки рекомендації Івана Франка – в українській гімназії у Львові. Народжений 15 листопада 1916 р. в Ростові-на-Дону, М. Неврлий жив згодом і в Полтаві, де батько викладав в Інституті народної освіти німецьку й польську мови, і в Куп'янську... Там Микола закінчив семирічку, в якій ґрунтовно закріпив знання української мови. Буде й Харків, знайомство з українськими письменниками, яке назавжди закарбує в його пам'яті образи подвижників і страдників дивовижного культурного феномену – бурхливого відродження

української національної літератури, мови, театру, кіно, образотворчого мистецтва. Довелося пережити й жорстокий вишкір сталінських репресій, і чорне спустошення українських сіл унаслідок планового Москвою виморювання голодом 1932–1933 років... Мудрий, розважливий Ярослав Неврлий домігся того, щоб комуністична влада дозволила реемігрувати йому, чехові, разом із сім'єю в Чехо-Словаччину, що їх і врятувало від неминучих репресій.

Навчання Микола продовжує спочатку в Ужгородській, пізніше – в Ярославській гімназії, після закінчення якої 1940 року вивчає славистику в Німецькому університеті у Празі. Оскільки він уже прикипів думками й серцем до україністики, то вступає також на філософський факультет Українського вільного університету, де завдяки таким авторитетним ученим і професорам, як О. Колесса, Д. Дорошенко, Л. Білецький, В. Щербаківський, поглиблює знання з української літератури, історії, культури...

Гаряче патріотичне серце влітку 1941 року покликало студента Миколу в Україну, туди, куди Провід Організації Українських Націоналістів спрямовував похідні групи для відродження й забезпечення життєдіяльності Української Держави. М. Неврлий наражав себе на смертельну небезпеку, працюючи в умовах німецької окупаційної влади, яка вже на початку 1942 року почала проводити репресії проти національно свідомої інтелігенції. Неповдалі Києва, у Василькові, М. Неврлий, який із причин конспірації називав себе за псевдонімом Микола Новиченко, познайомився й подружився із редактором місцевої газети поетом Миколою Ситником. Обидва були захоплені українською поезією, один одному читали вірші Тичини, Рильського, Сосюри. Микола розповідав про Харків 20-х років – про те, як 1927 року в Куп'янську уперше побачив живого письменника Івана Кулика, як до його батька заходив Григорій Епик, як слухав у Будинку письменників ім. Василя Блакитного енергійного, знервованого Микола Хвильового...

М. Ситника, недавного студента Київського університету, цікавило літературне життя у Празі. Особливо вразило його те, що цей чеський студент-україніст не раз спілкувався із самим Олександром Олесем, знайомий із його сином — поетом, археологом, керівником Культурної референтури ОУН (мельниківці) Олегом Ольжичем, слухав лекції вченого Олександра Колесси – автора популярної революційної пісні “Шалійте, шалійте, скажені кати!” Там, у далекій Празі, цей молодик Микола Новиченко зустрівся з такими забороненими в радянській Україні навіть на згадку прізвища поетами, як Євген Маланюк, Юрій Клен (Освальд Бурггардт), Олекса Стефанович, Оксана Лятуринська, Леонід Мосендз...

Мине якийсь десяток-півтора років, і М. Неврлий, який закінчить 1945 року з успіхом обидва університети – Німецький та Український вільний, захистить удруге вже 1950 року на звання доктора філософії дисертацію на тему “Життя і творчість Івана Франка”, підготує до друку цілу серію комплексних видань творів заборонених в СРСР українських письменників ХХ століття – Б.-І. Антонича “Перстені молодості” (1966), Д. Фальківського “Ранені дні” (1969), Є. Маланюка “Земна Мадонна” (1991), О. Ольжича “Цитаделя духа” (1991), М. Ситника “Катам наперекір” (1998).

Учений дуже добре орієнтувався в складних політико-ідеологічних обставинах радянської України, чутливо реагував на коливання ідеологічного маятника в політиці Москви щодо України. Та й сам він не міг розраховувати на прихильність влади тодішньої Чехо-Словаччини, бо його дипломи Німецького університету та Українського вільного університету, м'яко кажучи, не шанувалися. Про це свідчить бодай те, що Микола Неврлий не зміг знайти роботи у Празі. Ледве вдалося влаштуватися в університеті міста Брна, де почав викладати українську літературу.

Надій великих упорядник, автор літературно-критичних статей, коментарів, спогадів, укладач бібліографій, зокрема й фотоматеріалів, не плакав, що ці видання творів Антонича, Маланюка, Фальківського, Ольжича, Ситника, а також Олександра Олесь легально з'являться в Україні. Та ці книги потрапляли нелегально у спраглу на пізнання своєї, але твореної за межами рідної землі літератури батьківщину і слугували зразком підготовки й коментування поетичних текстів, вражали високим рівнем культурного літературознавчого аналізу творчої спадщини митця.

М. Неврлий разом зі своїм другом-однодумцем Орестом Зілинським подбав про те, щоб чеський і словацький читач склав уявлення про українську поезію від кінця XVIII ст. до Другої світової війни. З цією метою вони видають у Празі 1951 року чеськомовну антологію української поезії під назвою "Vítězít a žít" ("Перемагати й жити"). Годі шукати в цій книжці імена авторів літературознавчої розвідки про українську поезію майже за півтора століття, біографічних довідок про кожного із 52 поетів, коментарів, оглядів перекладів чеською мовою поезій...

Ми пам'ятаємо, що імена М. Неврлого, О. Зілинського, М. Мушинки, М. Мольнара, І. Мацинського свідчили, що Україна в Чехо-Словаччині має видатних об'єктивних пропагандистів української літератури на Заході. Бо, як відомо, М. Неврлий публікував свої статті в тодішній Югославії, Польщі, Німецькій Демократичній Республіці, в Угорщині... Особливо після агресії радянських військ у Прагу в серпні 1968 року, коли його праці були вилучені з друку, а самого вченого примусово відіслали на пенсію. Та вчений не склав руки – здавалося б, іще з більшою інтенсивністю захоплював в орбіту своїх наукових зацікавлень ті постаті, явища й течії, які не були в радянській Україні досяжними для літературознавчого пізнання через суворий цензурний контроль.

Саме він, невтомний М. Неврлий, працюючи у Братиславі й долучаючись до співпраці з українськими журналами, газетами, видавництвами Пряшівщини, друкує "проривні" статті про такі літературні течії 20-х років в Україні, як футуризм, експресіонізм, неоромантизм, неокласицизм, конструктивний динамізм...

Завдяки тому, що він був зарахований до Інституту словацької і сітової літератури Словацької академії наук, у вченого з'явилася можливість і суто наукова необхідність підготувати кандидатську дисертацію. Тему М. Неврлий обрав справді новаторську, ніким не досліджену: "Українська радянська поезія 20-х років". Не досліджену під кутом зору розвитку й формування авангардних течій в українській літературі 20-х років.

...Пригадую 1990-ий рік, коли М. Неврлий передав мені рукопис своєї монографії "Українська радянська поезія 20-х років" обсягом майже 300 сторінок. Для мене це було відкриття. Дослідник базував свої характеристики дев'яти літературних стилів і напрямів на конкретних її творцях-"носіях" – на яскравих творчих індивідуальностях, переважна частина яких була репресована, а їхня творча спадщина в силу зрозумілих причин об'ємно не досліджувалася в Україні. І тут з'являється таке синтетичне дослідження, яке відкриває глуху завісу над цим літературно-мистецьким феноменом, яким була культурна епоха "розстріляного відродження". Я читав цей рукопис і дивувався, захоплювався, навчався... М. Неврлий запропонував написати вступну статтю до цієї монографії, яка з'явилася в Києві 1991 року під назвою "Українська радянська поезія 20-х років" із підзаголовком "Мікропортрети в художніх стилях і напрямках".

Через три роки, а саме 1994 року, у Києві вийшло друком також надзвичайно цінне наукове дослідження М. Неврлого "Олександр Олесь. Життя і творчість", а ще через два роки – антологія української поезії празької школи "Муза любові й боротьби".

Неможливо перелічити навіть найзначніші монографічні дослідження цього унікального вченого-слависта, бо ми, українці, досі не спромоглися підготувати

повну бібліографію його праць, на що давно заслуговує іноземний член Національної академії наук України. А їх, цих друкованих праць, набирається далеко за 1000. Його колега і друг, професор, також іноземний член НАН України Микола Мушинка у статті з нагоди 80-річчя Миколи Неврлого закликав зібрати розкидані по різних закордонних часописах і збірниках, журналах і газетах, не кажучи вже про виступи на багатьох-багатьох конференціях, на радіо й телебаченні, його роботи й нарешті видати бібліографію праць науковця. “Таке видання показало б рельєфний портрет чеха, який все життя щиро любив Україну і цю любов намагався прищепити не лиш в Україні і в Чехії та Словаччині, але всюди, де вдалось йому публікуватись”, – пропонує М. Мушинка.

Під цим кутом зору слід було б розглянути можливість перекладу на українську мову монографії “Іван Франко. Життя і діло”, яку М. Неврлий написав словацькою мовою разом зі словацьким ученим Мірославом Данішем та опублікував у Пряшеві 2009 року.

Ранній період наукових зацікавлень іще студента М. Неврлого позначений передусім дослідженням життя і творчості І. Франка у зв'язках із чеським революційним рухом, із чеською літературою. До речі, саме з його ініціативи 1956 року на Слов'янському острові у Празі з'явилася меморіальна дошка І. Франкові, а 1990 року в Братиславі постав пам'ятник Тарасу Шевченкові.

Згадана монографія чеха М. Неврлого і словака М. Даніша – це найновіше в Європі, багато в чому новаторське слово про літературну й наукову діяльність І. Франка, про “суспільно-політичні, культурні й економічні активи цього визначного письменника” (Іван Дзюба).

Зрозуміло, що автори монографії багато уваги приділили слов'янським і загальнолюдським зацікавленням Франка, адже цей унікальний письменник і вчений усе своє життя наводив “золоті мости” взаємопізнання і співпраці між народами. А з чеським і словацьким науково-культурним середовищем ці зв'язки були особливо активними і плідними. І. Франка особливо цікавив історичний розвиток і ментальність словацького народу, і він гаряче підтримував словаків у їхній боротьбі за відродження рідної мови та формування національної ідентичності.

...Згадую один із жовтневих днів 2009 року, коли у видавництві “Смолоскип” відбувалася презентація збірника слов'янознавчих праць М. Неврлого “Минуле й сучасне”. Набилося багато колег, друзів і знайомих Миколи Ярославовича. Іменинник, бо ж це дійство відбувалося напередодні його дня народження – 15 листопада було вже не за горами, виглядав далеко не на свої дев'яносто три роки. Стрункий, елегантний, іще густе, засіяне памороззю волосся й гострий, надзвичайно допитливий погляд. Автор передмови до цього видання академік НАН України І. Дзюба у своєму виступі вирізнув чотири головних масиви досліджень ученого-літературознавця: розвідки з української класичної літератури; дослідження й публікації з української літератури та літературознавства 1920-х років ХХ ст.; дослідження з українсько-чеських та українсько-словацьких літературних зв'язків; “зразкові з усіх поглядів видання творів “проскрибованих” видатних українських поетів ХХ ст.”. І це ще не все. Навіть тому, що 95-літній учений-славіст й україніст сьогодні в чудовій творчій формі, багато працює, сповідуючи у своїх наукових розвідках, рецензіях, оглядах, презентаціях української літератури в Європі творчі кредо своїх тезків – двох Микол: “Дайош Європу!” Миколи Хвильового й “Ad fontes – До Джерел!” Миколи Зерова.

Отримано 22 листопада 2011 р.

м. Київ

